

Maarten Steenmeijer

Een goede vertaler is geen buikspreekpop

Maarten Steenmeijer (1954) is hoogleraar Spaanse Letterkunde en Cultuur aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Daarnaast is hij literair vertaler (zo vertaalde hij samen met Barber van de Pol alle gedichten van Jorge Luis Borges) en criticus voor de Volkskrant. Ook publiceerde hij eigen werk, waaronder Spanje is anders (1992), Mythenbouwers van de Nieuwe Wereld (1996), Acht dagen in de week (brieven aan pophelden, 2000), Rock die niet roest (over de rockband Golden Earring, 2004), Moderne Spaanse en Spaans-Amerikaanse literatuur (2009) en Schrijven als een ander – over het vertalen van literatuur (2015) (alle bij Wereldbibliotheek). ‘Een goede vertaler is geen buikspreekpop’ verscheen op 7 februari 2015 in Sir Edmund en Vertaalverhaal dankt de Volkskrant voor de toestemming het hier te mogen publiceren.

Een goede vertaler is geen buikspreekpop

Vertalen is een wedstrijd die je altijd verliest. De rijkdom aan betekenis, de schoonheid van de vorm: het wordt allemaal minder als een tekst van de ene in de andere taal wordt gegoten. Nooit kan de vertaler het origineel helemaal recht doen, altijd legt hij het af tegen de schrijver.

Voorbeelden te over die de bekende opvatting bevestigen dat de vertaler een verrader is (*traduttore, traditore*). In Stieg Larsson's Millennium-trilogie word je om de haverklap gehinderd door halffabrikaten als 'hij meende toch een grens te moeten trekken voor wat redelijk was'. In Paulo Giordano's *De eenzaamheid van de priemgetallen* kom je regelmatig dit soort puzzelzinnen tegen: 'Ze had hem een foto gestuurd van een taart met daarop, een beetje scheef, met doormidden gesneden aardbeien *Gefeliciteerd* geschreven.' En in Jesús Carrasco's veelgeprezen debuutroman *De vlucht* kom je nu eens geuren tegen 'die de diepte voorbehoudt aan de wormen en de doden' en dan weer een geitenbel die 'een lijn van geluiden in de lucht beschreef als een touw met knopen'.

Maar er zijn ook vertalingen waarbij je niet eens op de gedachte zou komen dat ze wel eens een schaduw van de oorspronkelijke werken zouden kunnen zijn. Een mooi voorbeeld is García Márquez' *Honderd jaar eenzaamheid*. Ruim veertig jaar nadat de roman in het Nederlands werd vertaald klinkt hij nog altijd als een klok, te beginnen bij de eerste zin: 'Vele jaren later, staande voor het vuurpeloton, moest kolonel Aureliano Buendía denken aan die lang vervlogen middag, toen zijn vader hem meenam om kennis te maken met het ijs.' En het is dat we weten dat Stendhal, Flaubert, Melville, Dostojevski en Nabokov niet in het Nederlands schreven, want dankzij hun vertalers zou je dat bijna gaan denken.

Wat deze voorbeelden duidelijk maken is dat het origineel er voor lezers van een vertaling helemaal niet toe doet. Anders zouden ze geen vertaling lezen. Waarom zouden we een vertaalde roman dan beoordelen op zijn mate van gelijkheid met het origineel? Dat is een leerzame bezigheid voor mensen die het vak willen leren en een mooie werkverschaffing voor vertaalwetenschappers. Maar daarbuiten is een vertaalde roman alleen maar van belang als soevereine literaire tekst. Een tekst dus die een eigen wereld oproept en in een onverwisselbare stijl is geschreven. Waarom is dat bij veel vertalingen dan niet het geval? Waarom doen ze zo vertaald aan?

Een vertaler die zijn vak verstaat weet dat zijn werk nooit een kopie van het origineel kan zijn. Alleen al vanwege de verschillen tussen de twee talen zal hij voor elke klank, elk woord en elke zin iets anders moeten bedenken. Een vertaler moet voortdurend kiezen, elk woord en elke zin weer. Het gaat daarbij in essentie om een keuze uit twee, zo hoor je vaak. Wil de vertaler zo dicht mogelijk bij de betekenis blijven? Of probeert hij vooral de vorm van het origineel tot zijn recht te laten komen en neemt hij de betekenisoffers die hij moet brengen voor lief?

Deze tweedeling is heel overzichtelijk, maar zo werkt het niet. Het onderscheid tussen vorm en betekenis is kunstmatig. Een roman is geen informatieve tekst, maar krijgt betekenis dankzij de stijl waarin hij is geschreven. Net als een 'gewone' roman

moet een vertaalde roman dus een eigen stem hebben. Hij moet goed *klinken*. Niet zoals het origineel, want dat is onmogelijk. Een vertaling kan alleen maar goed klinken in de taal van de vertaler. Een vertaling kan dus pas recht doen aan het origineel als hij zich heeft losgezongen van de oorspronkelijke tekst en als nieuw klinkt.

Een goede vertaler is geen buikspreekpop, maar een schrijver. Een schrijver die zich ervan bewust is dat hij een eigen stijl heeft die zich niet laat muilkorven. Die dus weet dat hij niet alleen rekening moet houden met de stem van de schrijver, maar ook met die van hemzelf. En die alles op alles zet om die twee stemmen bij elkaar te brengen en goed samen te laten klinken. Als hij dat voor elkaar krijgt, heeft hij de basis gelegd voor wat er van hem wordt verwacht: een goede vertaling.